

УДК 811.112.2'373.611.1'367.625

**СТУПАК Інна Валер'янівна,**

доктор філологічних наук, професор, декан факультету лінгвістики та перекладу Міжнародного гуманітарного університету; Одеса, Україна; тел.: +38(048)715-38-28; e-mail: stupak\_inna@mail.ru; ORCID ID: 0000-0001-8029-4579

## СЕМАНТИЧНІ РОЛІ АКЦІОНАЛЬНИХ ПОХІДНИХ КАУЗАТИВНИХ ДІЄСЛІВ У НІМЕЦЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

**Анотація.** Реалізація семантичних ролей акціональних конструкцій із похідними каузативними дієсловами (ПКД) у зіставному аспекті на матеріалі німецької та української мов не вивчалася, що й зумовлює **актуальність** даної роботи. **Мета** дослідження полягає у вивченні особливостей реалізації семантичних ролей акціональних ПКД у німецькій та українській мовах. **Матеріалом** дослідження є речення із акціональними ПКД, відібрані шляхом суцільної вибірки текстів художньої літератури німецької та української мов. **Об'єктом** дослідження виступають речення із акціональними ПКД у німецькій та українській мовах. **Предметом** дослідження є семантичні ролі акціональних ПКД у німецькій та українській мовах.

Відмінність у мовах дослідження торкається реалізації семантичних ролей об'єкта каузації акціональними ПКД: німецькій мові притаманні суб'єктно-об'єктні відношення, українській — суб'єктно-суб'єктні відношення. Спільною рисою акціональних ПКД в обох мовах є перевага додаткової антецедентної інформації, яка представлена семантичними моделями Ag-Mode-Vcause-Ob-Pros, Ag-Mode-Vcause-Pat-Move/Act і Ag-Mode-Vcause-Ob-Move над консеквентною.

**Ключові слова:** акціональність, каузативні дієслова, семантичні ролі, каузативна ситуація.

Акціональність як особлива семантична категорія привертає велику увагу лінгвістів, тому що дозволяє по-новому висвітлювати питання про функційну значущість дієслів [1]. Значна кількість праць лінгвістів, які зробили внесок у розробку теорії каузативності [6; 10], у вирішенні конкретних проблем, пов'язаних з нею [1; 11; 12; 13], пояснюється тим, що категорія каузативності зумовлює широку функційну перспективу акціональних дієслів.

Незважаючи на велику кількість праць, у яких розглядаються окремі лексико-семантичні групи акціональних дієслів [3; 5] і акціональні дієслова як складова частина семантичної структури дієслова [4; 7], семантика акціональних похідних каузативних дієслів у зіставному аспекті на матеріалі німецької та української мов не була предметом окремого дослідження.

Реалізація семантичних ролей акціональних конструкцій із похідними каузативними дієсловами у зіставному аспекті на матеріалі німецької та української мов не вивчалася, що й зумовлює **актуальність** даної роботи.

**Мета** дослідження полягає у вивченні особливостей реалізації семантичних ролей акціональних ПКД у німецькій та українській мовах.

**Матеріалом** дослідження є речення із акціональними ПКД, відібрані шляхом суцільної вибірки текстів художньої літератури німецької та української мов.

**Об'єктом** дослідження виступають речення із акціональними ПКД зі значенням у німецькій та українській мовах. **Предметом** дослідження є семантичні ролі акціональних ПКД у німецькій та українській мовах.

У роботі до акціональних відносимо ПКД, що виражають дію, яка не тільки переходить на об'єкт, але й примушує останній до активності, що відображено у ФТ «Х дією Vcause каузує Y виконати дію V». Вони описуються загальною ФТ «Х дією Vcause каузує Y виконати Act», де суб'єкту каузації X відповідає семантична роль агенса Ag, Vcause представлено ПКД впливу, об'єкту каузації Y відповідає семантична роль Pat, семантична роль Act представляє каузовану дію [9, с. 245–267]. Акціональним ПКД без додаткових ознак зі значенням «каузувати виконувати дію» відповідає семантична модель Ag-Vcause-Pat-Act, наприклад:

(1) ..., що Славко підбивав і її на дурне діло [15, с. 17]. Акціональне ПКД *підбивати* 'спонукати або підюжувати до чого-небудь' [22, с. 948] передбачає реалізацію семантичної ролі Move або Act, але контекст речення (1) зумовлює семантичну роль Act. Речення (1) відображає ситуацію, в якій Ag, виражений власним іменником *Славко*, дією Vcause *підбивати* каузує Pat, представлений особовим займенником у знахідному відмінку *її*, виконати дію Act, яка репрезентована сполученням прийменника з іменником *на дурне діло*, під яким розуміємо дієслово *виконати*. Така реалізація семантичної ролі Act називається конструкцією зі згорненими синтаксичними актантами [8].

Поняття «дії» тісно пов'язано з існуванням людини, охоплює усі сфери людської діяльності та закріплено у значенні дієслова, яке включає дію, рух і процес. Таким чином, акціональні ПКД позначають: а) фізичну дію, до якої належить також нецілеспрямований рух; б) процес.

З урахуванням виду дії, яку спричинює акціональне ПКД, та ознаки позитивність/ негативність вони поділяються на чотири групи із значеннями: 1) «каузувати виконувати дію, рух»; 2) «каузувати знаходитися у процесі»; 3) «каузувати зупинити дію, рух»; 4) «каузувати зупинити процес» (див. табл. 1).

Таблиця 1

Семантичні групи акціональних ПКД в німецькій та українській мовах

Семантичні групи акціональних ПКД зі значеннями	Продуктивність		Частотність	
	Нім.	Укр.	Нім.	Укр.
«каузувати виконати дію, рух»	198 (49,7 %)	205 (68,6 %)	170 (40,1 %)	255 (61,0 %)
«каузувати знаходитися в процесі»	82 (20,6 %)	28 (9,4 %)	175 (41,3 %)	76 (18,2 %)
«каузувати зупинити дію, рух»	66 (16,6 %)	48 (16,0 %)	23 (5,4 %)	47 (11,2 %)
«каузувати зупинити процес»	52 (13,1 %)	18 (6,0 %)	56 (13,2 %)	40 (9,6 %)
Разом	398 (100 %)	299 (100 %)	424 (100 %)	418 (100 %)

Акціональні ПКД зі значенням «каузувати виконувати дію/рух» без додаткових ознак передбачають семантичні ролі Ag-Vcause-Pat-Move/Act (пор. речення (1)).

Для акціональних ПКД зі значенням «у спосіб, названий МО, каузувати виконувати рух» набір семантичних ролей залежить від репрезентації Mode. Так, якщо семантична роль Mode вказує на вербальний спосіб каузації, то має місце модель Ag-Vcause-Pat-Move, в якій позиції об'єкта каузації відповідає семантична роль Pat. Для акціональних ПКД зі значенням **вербально каузувати виконувати рух / дію** притаманна семантична роль Pat (див. речення (2)), а для акціональних ПКД зі значенням «фізично каузувати виконувати рух» можливі семантичні ролі Pat або Ob (див. речення (3)):

(2) ...er sah Anne Köster, die ihn *beschwatzte* mit Franzista zu tanzen ... [18, S. 58] — '... він бачив, як Анне Кюстер вговорювала його запросити на танець Франциску ...'. Акціональне ПКД *beschwatzen* [23, с. 242] 'розмовляючи, спонукати когось до дії' утворено від вербального дієслова *schwatzen* 'балакати', яке вказує на вербальний спосіб каузації. Речення (2) відображає ситуацію, в якій Ag, виражений власним іменником *Anne Köster* 'Анне Кюстер' у спосіб Mode вербально дії Vcause *beschwatzen* каузує Pat, представлений особовим займенником у знахідному відмінку *ihn* 'його', виконувати Move, що репрезентовано дієсловом *tanzen* 'танцювати'. Реченню (2) відповідає семантична модель Ag-Mode-Vcause-Pat-Move.

(3) *Джура розгойдував колыску...* [16, с. 39]. Акціональне ПКД *розгойдувати* 'штовхаючи вперед і назад, з боку в бік або вгору і вниз, розколювати (надавати коливального руху)' [22, с. 1237] утворено від дієслова фізичної дії *гойдати*, яке і позначає спосіб каузації. Речення (3) відображає ситуацію, в якій Ag, виражений власним іменником *Джура*, у спосіб Mode *гойдаючи* дії Vcause *розгойдувати* каузує Ob, виражений іменником *колыску* набути Move, *коливального руху*, на що вказано у значенні ПКД. Реченню (3) відповідає семантична модель Ag-Mode-Vcause-Ob-Move.

Акціональні ПКД зі значенням «каузувати знаходитися у процесі» конститують ситуацію, в якій агент каузує об'єкт знаходитися в певному процесі. Їм притаманна семантична модель Ag-Vcause-Ob-Pros (див. речення (4)):

(4) *Напівмістичні вавилонські бабусі запалили свічки...* [14, с. 53]. Значення акціонального ПКД *запалити* 'викликати горіння чого-небудь' [22, с. 410] називає каузований процес Pros, тобто *горіння*. Речення (4) відображає КС, в якій Ag, виражений іменником-істотою *бабусі*, дією Vcause *запалити* каузує Ob, представлений конкретним іменником *свічки*, знаходитися у процесі Pros *горіння*, тобто *горіти*. Реченню (4) відповідає семантична модель Ag-Vcause-Ob-Pros.

В обох досліджуваних мовах акціональні ПКД цієї групи характеризуються двома семантичними моделями Ag-Vcause-Ob-Pros (див. речення (4)) і Ag-Mode-Vcause-Ob-Pros (див. речення (5)), які відрізняються наявністю / відсутністю семантичної ролі Mode, яка вказує на спосіб каузації:

(5)... *Marie..., auf die Weise wie alle Hausfrauen es tun: sie... bliest das Feuer an* [20, с. 57] '... Марі, робить це у спосіб, який притаманний для всіх домогосподарок: вона ... дуючи, запалила вогонь'. Акціональне ПКД *anblasen* 'durch Blasen entzünden' [23, с. 104] 'дуючи, привести до горіння, запалити' утворено від мотиваційного дієслова фізичної дії *blasen* 'дути', яке вказує на спосіб каузації, що призводить до каузованого процесу Pros *горіти*, який міститься

у значенні цього ПКД. Речення (5) відображає ситуацію, в якій Ag, виражений власним іменем *Marie* 'Марі', у спосіб Mode *дуючи* (на що вказує мотиваційне дієслово *blasen* 'дути') дії Vcause *anblasen*, каузує Ob, представлений іменником *Feuer* 'вогонь', знаходиться у процесі Pros, тобто *горіти*.

Акціональні ПКД зі значенням «каузувати зупинити рух» позначають ситуацію, в якій агенс каузує суб'єкта зупинити рух. Таку КС репрезентовано семантичними моделями Ag-Vcause-Pat-Move (див. речення (6)) і Ag-Mode-Vcause-Ob-Move (див. речення (7)):

(6) ..., *daß mich der nächste Polizei auffängt...* [21, с. 79] '..., що мене зупинить наступний поліцейський ...'. Акціональне ПКД *auffangen* 'aufhalten, zum Stehen bringen' [23, с. 154] 'не давати можливості рухатися, зупиняти' в реченні (6) відображає ситуацію, в якій Ag, виражений іменником-істотою *Polizei* 'поліцейський', дією Vcause *auffangen* каузує Pat, репрезентований особовим займенником у знахідному відмінку *mich* 'мене', зупинити рухатися Move, на що вказано у значенні ПКД.

(7) *Togo večora я поспішав додому і викликав таксі, ... шофер різко загальмував на краю дороги* [17, с. 103]. Акціональне відіменникове ПКД *гальмувати* 'уповільнювати рух чого-небудь або зупиняти щось за допомогою гальма' [22, с. 382] в контексті речення (7) має значення 'зупиняти авто за допомогою гальма'. Речення (7) відображає ситуацію, в якій Ag, виражений іменником-істотою *шофер*, у спосіб Mode *за допомогою гальма*, на що вказує значення мотиваційного іменника, дією Vcause *гальмувати* каузує Ob, представлений іменником-неістотою *таксі*, зупиняє рух Move, на що імпліковано вказано у значенні ПКД.

Акціональні ПКД зі значенням «каузувати зупинити процес» називають ситуацію, в якій суб'єкт каузує зупинити процес, який відбувається з об'єктом. Каузативну ситуацію, яка представлена акціональними ПКД зазначеної семантики, відображено в семантичних моделях: Ag-Vcause-Ob-Pros (див. речення (8)) і Ag-Mode-Vcause-Ob-Pros (див. речення (9)), які відрізняються наявністю / відсутністю семантичної ролі Mode, що вказує на спосіб каузації:

(8) *Ich trank, endlich hatte ich einen Vorwand, die verfluchte Zigarre auszumachen* [19, с. 54] 'Я випив, нарешті в мене з'явився привід загасити цю огидну сигару'. Акціональне ПКД *ausmachen* 'nicht weiterbrennen lassen, auslöschen' [23, с. 184] 'зупинити горіння чого-небудь' утворено від дієслова *machen* 'робити' за допомогою префікса *aus*, який модифікує значення 'припинення'. Речення (8) відображає ситуацію, в якій Ag, виражений особовим займенником *ich* 'я', дією Vcause *ausmachen* каузує Ob, представлений конкретним іменником *Zigarre* 'сигара', зупинити процес Pros, який виражено у значенні ПКД.

(9) *Ich knipste die Zigarette aus, ....* [20, с. 59] 'Я загасив сигарету, ...'. Акціональне ПКД *ausknipsen* 'durch Zerdrücken zum Erlöschen bringen' [23, с. 182] 'тиснути, зупинити горіння' передбачає спосіб каузації Mode 'durch Zerdrücken' 'тиснути', а префікс *aus-* вказує на припинення процесу. Речення (9) відображає ситуацію, в якій Ag, виражений особовим займенником *ich* 'я', у спосіб Mode *'тиснути'* дії Vcause *ausknipsen* каузує Ob, представлений конкретним іменником *Zigarette* 'сигарета', припинити процес Pros 'горіння', який виражено у значенні ПКД.

Акціональні ПКД описуються загальною ФТ «Х дією Vcause каузує Y виконувати Act», де в позиції суб'єкта каузації X реалізується Ag, Vcause представлено акціональним ПКД руху, дії або процесу, об'єкту каузації Y відповідають семантичні ролі Pat і Ob, позиції Act відповідають семантичні ролі Act — дія, Move — рух або Pros — процес. Базовими семантичними моделями акціональних ПКД залежно від семантики консеквента і реалізації об'єкта каузації виступають Ag-Vcause-Ob-Pros і Ag-Vcause-Pat-Act/Move (див. табл. 2).

Таблиця 2

## Частотність семантичних моделей акціональних ПКД в німецькій та українській мовах

Семантичні моделі акціональних ПКД	Мови дослідження	
	німецька	українська
Ag-Vcause-Ob-Pros	122 (28,8 %)	68 (16,3 %)
Ag-Mode-Vcause-Ob-Pros	111 (26 %)	48 (11,5 %)
Ag-Mode-Vcause-Pat- Move/ Act	85 (20,0 %)	166 (39,7 %)
Ag-Vcause-Pat-Move/Act	75 (17,7 %)	123 (29,4 %)
Ag- Mode -Vcause-Ob-Move	31 (7,3 %)	13 (3,1 %)
Усього	424 (100 %)	418 (100 %)

Залежно від реалізації семантичної ролі способа каузації Mode вони мають варіанти Ag-Mode-Vcause-Ob-Pros, Ag-Mode-Vcause-Pat-Move/Act і Ag-Mode-Vcause-Ob-Move (див. табл. 2).

Відмінність у мовах дослідження торкається реалізації семантичних ролей об'єкта каузації акціональними ПКД. Так, для німецької мови притаманні суб'єктно-об'єктні відношення акціональних ПКД (див. табл. 2). Для української мови, навпаки, акціональні ПКД характеризуються суб'єктно-суб'єктними відношеннями (див. табл. 2). Така розбіжність пов'язана з дериваційною активністю в німецькій мові дієслів вербальної дії, семантика яких у позиції об'єкта каузації передбачає реалізацію семантичної ролі Pat; а в українській мові — з продуктивністю у творенні акціональних ПКД зі значенням «каузувати виконувати дію / рух» від мотиваційних дієслів впливу, семантика яких у позиції об'єкта каузації передбачає реалізацію семантичної ролі Ag.

Спільною рисою акціональних ПКД в обох мовах є перевага додаткової антецедентної інформації, яка представлена семантичними моделями Ag-Mode-Vcause-Ob-Pros, Ag-Mode-Vcause-Pat-Move/Act і Ag-Mode-Vcause-Ob-Move над консеквентною.

### Література

1. Арутюнова Н. Д. Лексические и семантические классы глаголов в немецком языке : автореф. дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Н. Д. Арутюнова. — М., 1988. — 22 с.
2. Кацнельсон С. Д. Типология языка и речевое мышление / С. Д. Кацнельсон. — Л. : Наука, 1972. — 216 с.
3. Кильдибекова Т. А. Глаголы действия и их роль в организации семантической структуры высказывания / Т. А. Кильдибекова // Исследования по семантике. — Уфа : Башк. ГУ, 1985. — С. 68–75.
4. Леута О. І. Семантико-синтаксичні параметри українського дієслова / О. І. Леута. — К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2007. — 404 с.
5. Майсак Т. А. Типология грамматикализации конструкций с глаголами движения и глаголами позиции / Т. А. Майсак. — М. : Языки славянских культур, 2005. — 480 с.
6. Недряков В. П. Типология каузативных конструкций. Морфологический каузатив / В. П. Недряков, Г. Г. Сильницкий. — Л. : Наука, 1969. — 311 с.
7. Ніколаєва Н. Г. Семантико-синтаксична організація речень з дієслівними предикатами мовлення : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Н. Г. Ніколаєва. — К., 2003. — 27 с.
8. Сильницкий Г. Г. Семантические типы ситуаций и семантические классы глаголов / Г. Г. Сильницкий // Проблемы структурной лингвистики. — М. : Наука, 1973. — С. 373–392.
9. Ступак І. В. Структурно-семантичні та функціональні характеристики похідних каузативних дієслів у німецькій та українській мовах : [монографія] / І. В. Ступак. — Донецьк, 2011. — 470 с.
10. Comrie B. Causative verb-formation and other verb-deriving morphology / B. Comrie // Language typology and syntactic description. — Cambridge : Cambridge University Press, 1985. — Vol. III. — P. 301–348.
11. Gerling M. Deutsche Zustands- und Bewegungsverben. Eine Untersuchung zu ihrer semantischen Struktur und Valenz / M. Gerling, N. Orthen // Studien zur deutschen Grammatik. — Tübingen : Narr., 1979. — Bd. 11. — 341 S.
12. Kulikov L. Causatives / L. Kulikov // Language typology and language universals. An international handbook. — Berlin, 2001. — Vol. 2. — P. 886–898.
13. Persson I. Die kausative Struktur aus semantischer und pragmatischer Sicht / I. Persson // Sprache und Pragmatik. Lunder Symposium. — Lund : LiberLärmedel, 1979. — 167 S.
14. Земляк В. Лебедина згря / В. Земляк. — К. : Махаон-Україна, 2002. — 336 с.
15. Матиос М. Солодка Даруся / М. Матиос. — Львів : ЛА Піраміда, 2007. — 188 с.
16. Роздобудько І. Гудзик / І. Роздобудько. — Харків : Фолю, 2008. — 222 с.
17. Шкляр В. Ключ / В. Шкляр. — Харків : Фолю, 2008. — 218 с.
18. Berger K. H. Geschäftsrisiko / K. H. Berger. — Berlin : Verlag das Neue Berlin, 1982. — 239 S.
19. Becker J. Irreführung der Behörden / J. Becker. — Frankfurt am Main : Suhrkamp Taschenbuch Verlag, 1981. — 254 S.
20. Böll H. Die Ansichten eines Clowns / H. Böll. — München : GmbH Co.KG, 1985. — 287 S.
21. Rinser L. Bruder Feuer / L. Rinser. — Frankfurt am Main : Fischer Verlag, 1998. — 121 S.

### Словники

22. ВТС : Великий тлумачний словник української мови / [уклад. і голов.ред. В. Т. Бусел]. — К. : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. — 1719 с.
23. DUW : Duden. Deutsches Universal Wörterbuch / [hrsg. und bearb. vom Wissenschaftlichen Rat und den Mitarbeitern der Dudenredaktion]. — Mannheim ; Leipzig ; Wien ; Zürich : Dudenverlag, 1996. — 1816 S.

## References

1. Arutiunova, N. D. (1988), *Lexical and semantic classes of verbs in the German language : Extended abstract of doctoral thesis* [Leksicheskie i semanticheskie klassy glagolov v nemeckom jazyke : avtoref. dis. ...k. filol. n. : 10.02.04], Moscow, 22 p.
2. Kacnel'son, S. D. (1972), *Typology of the language and speech thinking* [Tipologija jazyka i rechevoe myshlenie], Nauka, Leningrad, 216 p.
3. Kil'dibekova, T. A. (1985), «Verbs of action and their role in the organization of the semantic structure of the utterance», *Studies on semantics* [«Glagoly dejstvija i ih rol' v organizacii semanticheskoj struktury vyskazyvanija», *Issledovanija po semantike*], Bashkir State University, Ufa, pp. 68–75.
4. Leuta, O. I. (2007), *Semantic and syntactic parameters of the Ukrainian verb* [Semantyko-syntaksychni parametry ukrajins'kogo dijeslova], Publ. Center of Dragomanov NPU, Kyiv, 404 p.
5. Majsak, T. A. (2005), *Typology of grammaticalization of constructions with verbs of motion and verbs of position* [Tipologija grammatikalizacii konstrukcij s glagolami dvizhenija i glagolami pozicij], Jazyki slavjanskich kul'tur, Moscow, 480 p.
6. Nedialkov, V. P. & Sil'nickij, G. G. (1969), *Typology of causative constructions. The Morphological Causative* [Tipologija kauzativnyh konstrukcij. Morfologicheskij kauzativ], Nauka, Leningrad, 311 p.
7. Nikolajeva, N. H. (2003), *Semantic and syntactic organization of the sentences with verbal predicates of speaking : Extended abstract of candidate's thesis* [Semantyko-syntaksychna orhanizacija rechen' z dijeslivnyjmy predykhatamy movlennia : avtoref. dis. ... k. filol. n. : 10.02.01], Kyiv, 27 p.
8. Sil'nickij, G. G. (1973), «Semantic types of situations and semantic classes of verbs», *The problems of structural linguistics* [«Semanticheskie tipy situacij i semanticheskie klassy glagolov», *Problemy strukturnoj lingvistiki*], Nauka, Moscow, pp. 373–392.
9. Stupak, I. V. (2011), *Structural-semantic and functional characteristics of derived causative verbs in German and Ukrainian* [Strukturno-semantychni ta funkcional'ni kharakterystyky pokhidnykh kauzativnykh dijesliv u nimec'kij ta ukrajins'kij movakh], Donec'k, 470 p.
10. Comrie, B. (1985), «Causative verb-formation and other verb-deriving morphology», *Language typology and syntactic description*, Cambridge University Press, vol. III, pp. 301–348.
11. Gerling, M., Orthen, N. (1979), «German verbs of action and motion. Study of their semantic structure and valency», *Study of German grammar* [«Deutsche Zustands- und Bewegungsverben. Eine Untersuchung zu ihrer semantischen Struktur und Valenz», *Studien zur deutschen Grammatik*], Narr., Tübingen, Bd. 11, 341 p.
12. Kulikov, L. (2001), «Causatives», *Language typology and language universals. An international handbook*, Berlin, vol. 2, pp. 886–898.
13. Persson, I. (1979), «Semantic and pragmatic of causative structure», *Language and pragmatics. Lunder Symposium* [«Die kausative Struktur aus semantischer und pragmatischer Sicht», *Sprache und Pragmatik. Lunder Symposium*], LiberLärmedel, Lund, 167 p.
14. Zemliak, V. (2002), *A flock of swans* [Lebedyna zghraja], Makhaon-Ukraine, Kyiv, 336 p.
15. Matios, M. (2007), *Sweet Darusia* [Solodka Darusia], LA Piramida, Lviv, 188 p.
16. Rozdobud'ko, I. (2008), *A button* [Gudzyk], Folio, Kharkiv, 222 p.
17. Shkliar, V. (2008), *A key* [Kliuch], Folio, Kharkiv, 218 p.
18. Berger, K. H. (1982), *Businessrisk* [Geschäftsrisiko], Verlag das Neue Berlin, Berlin, 239 p.
19. Becker, J. (1981), *Mistake of authorities* [Irreführung der Behörden], Suhrkamp Taschenbuch Verlag, Frankfurt am Main, 254 p.
20. Böll, H. (1985), *View of clown* [Die Ansichten eines Clowns], GmbH Co.KG, München, 287 p.
21. Rinser, L. (1998), *Brother* [Bruder Feuer], Fischer Verlag, Frankfurt am Main, 121 p.

## Dictionary

22. VTS (2005), *The big explanatory dictionary of Ukrainian language* [Velykyj tlumachnyj slovnyk ukraïns'koï movy], ed. V. T. Busel, VTF «Perun», Irpin', Kyiv, 1719 p.
23. DUW (1996), *Duden. Universal dictionary of German language* [Duden. Deutsches Universal Wörterbuch], Dudenverlag, Mannheim; Leipzig; Wien; Zürich, 1816 p.

## СТУПАК Інна Валерьяновна,

доктор филологических наук, профессор, декан факультета лингвистики и перевода Международного гуманитарного университета; Одесса, Украина; тел.: +38 (048) 7153828; e-mail: stupak\_inna@mail.ru; ORCID ID: 0000-0001-8029-4579

## СЕМАНТИЧЕСКИЕ РОЛИ АКЦИОНАЛЬНЫХ ПРОИЗВОДНЫХ КАУЗАТИВНЫХ ГЛАГОЛОВ В НЕМЕЦКОМ И УКРАИНСКОМ ЯЗЫКАХ

**Аннотация.** Реализация семантических ролей акциональных конструкций с производными каузативными глаголами в сравнительном аспекте на материале немецкого и украинского языков не исследовалась, что и составляет **актуальность** данной работы. **Цель** исследования заключается в выявлении особенностей реализации семантических ролей акциональных ПКГ в немецком и украинском языках. **Материалом** исследования послужили предложения с акциональными ПКГ, отобранные способом сплошной выборки из текстов художественной литературы немецкого и украинского языков. **Объектом** исследования являются предложения с акциональными ПКГ. **Предмет** исследования — семантические роли акциональных ПКГ на материале немецкого и украинского языков.

В ходе исследования установлены отличия, которые касаются реализации семантических ролей объекта каузации при акциональных ПКГ: для немецкого языка характерны субъектно-объектные отношения, для украинского — субъектно-субъектные. Общей чертой акциональных ПКГ в исследуемых языках является реализация дополнительной антецедентной информации, которая представлена семантическими моделями Ag-Mode-Vcause-Ob-Pros, Ag-Mode-Vcause-Pat-Move/Act и Ag-Mode-Vcause-Ob-Move над консеквентной.

**Ключові слова:** акциональність, каузативні глаголи, семантичні ролі, каузативна ситуація.

Inna V. STUPAK,

Grand PhD in Philological Sciences, Professor, Dean of the Linguistics and Translation Studies Faculty of International Humanitarian University; Odessa, Ukraine; tel.: +38 (048) 7153828; e-mail: stupak\_inna@mail.ru; ORCID ID: 0000-0001-8029-4579

## ACTIONAL DERIVED CAUSATIVE VERBS SEMANTIC ROLES IN GERMAN AND UKRAINIAN LANGUAGES

**Summary.** Semantic roles realisation of the actional constructions with the derived causative verbs in a comparative aspect concerning German and Ukrainian languages have not been investigated yet and that proves the relevance of this article. The purpose of the research is to identify the features of the actional derived causative verbs semantic roles realisation in German and Ukrainian languages. The material of this research is based on the sentences with the actional derived causative verbs selected from the Ukrainian and German literary texts by means of continuous sampling method. The object of the research is the sentences with the actional derived causative verbs. The subject of the research is the semantic roles of the actional derived causative verbs in German and Ukrainian languages.

The differences related to the semantic roles realisation of the causation object at the actional derived causative verbs were determined during the research, namely, German is characterized by the subject-object relations, and Ukrainian is characterized by the subject-subject relations. The common feature of the actional derived causative verbs in the studied languages is the realisation of the additional antecedent information presented by such semantic models as Ag-Mode-Vcause-Ob-Pros, Ag-Mode-Vcause-Pat-Move/Act and Ag-Mode-Vcause-Ob-Move over consequent one.

**Key words:** actionality, causative verbs, semantic roles, causative situation.

Статтю отримано 2.03.2016 р.

УДК 811.112.2'373.7

ТАРАБА Ірина Олександрівна,

доцент кафедри германської філології НДІ іноземної філології Житомирського державного університету імені І. Я. Франка; Житомир, Україна; тел.: +38 097 7527705; e-mail: irinataraba@mail.ru; ORCID ID: 0000-0002-5412-1700

## МЕТАФОРИЗАЦІЯ ТА МЕТОНІМІЗАЦІЯ ЯК КОГНІТИВНО-СЕМАНТИЧНІ МЕХАНІЗМИ НЕОЛОГІЗАЦІЇ НІМЕЦЬКОЇ СОМАТИЧНОЇ ФРАЗЕОЛОГІЇ

**Анотація.** Мета дослідження полягає у виокремленні основних сфер, у яких відбуваються метонімічні та метафоричні переноси, внаслідок чого, на нашу думку, відбувається неологізація соматичної фразеології німецької мови, та у визначенні значень метонімічного й метафоричного механізмів у когнітивній діяльності людини. **Предметом** дослідження статті є основні фразеотворчі механізми неологізації німецької фразеології на матеріалі фразеологічних одиниць із соматичним компонентом. **Результати** роботи дають можливість зробити наступні висновки. Концептуальне перенесення на матеріалі соматизмів відбувається на основі народження нових смислів та активізації тих або інших аспектів, характеристик тіла та частин тіла людини, релевантних для тих чи інших найменувань. Ці положення мають практичне застосування щодо розробки питань збагачення фразеологічного фонду мови.

**Ключові слова:** неологізм, фразеологізм із соматичним компонентом, соматична фразеологія, концепт, німецька мова.

**Постановка проблеми.** Оновлення мовної картини світу в певній мірі визначається активізацією процесів семантичної деривації. Як засвідчує проведений статистичний аналіз, серед традиційних шляхів вторинної номінації у німецькій мові кінця ХХ — початку ХХІ століття переважна більшість нових значень утворена внаслідок когнітивно-семантичних механізмів